

Saša Filipenko

**Rudý
Kříž**

PISTORIUS & OLŠANSKÁ

Nevelká novela je nabitá dějem a šokujícími dokumenty. Některé pocházejí ze sovětských, respektive ruských archivů, např. směrnice o rozebrání zařízení německých koncentračních táborů a o jejich opětovném složení v táborech GULAGu nebo směrnice o zacházení se zlatými zuby vězňů zemřelých v sibiřských lágrech, většinu z nich však autor objevil během své výzkumné práce v ženevských archivech Červeného kříže.

Hlavní hrdinka románu devadesátiletá Taťána Alexejevna se v marném zápase s Alzheimerovou chorobou pokouší pře-
vyprávět otřesný příběh svého života. Narodila se v Londýně na začátku 20. let 20. století. Spolu se svým otcem, který se stal diplomatem nového režimu, se vrátila do Ruska a po jeho smrti začala pracovat jako písařka a překladatelka pro ministerstvo zahraničí. Byla to doba masových čistek a řada jejích spolupracovníků ze dne na den zmizela. Taťaně procházelo rukama ohromné množství často zarážejících dokumentů: o německých komunistech vydaných na smrt zpět do Německa, o stahování protifašistických knih z obchodů, o ruském velvyslanci ve Francii Nikolaji Ivanovovi, jenž byl kvůli svému kritickému postoji vůči Hitlerovi odvolán a ještě v době, kdy německá armáda pustošila východ SSSR, odsouzen do pracovního tábora za antinacismus. Mezi dokumenty, které měla přeložit, byly i opakované dopisy Mezinárodního výboru Červeného kříže, nabízející zprostředkování výměny zajatců či alespoň ulehčení jejich situace, na něž však sovětské úřady odpovídaly tvrdšími mlčením. Osud Taťány a celé její rodiny se začal měnit, když v jednom ze seznamů zajatců objevila jméno svého muže a byla postavena před otázku, zda má v překladu jeho jméno uvést, a tím na něj, na sebe i své děti přivolat hněv režimu, nebo jeho jméno vynechat, což však bylo stejně nebezpečné.

Photo © by Saša Filipenko

Původem běloruský spisovatel Saša Filipenko píše rusky i bělorusky. Narodil se v roce 1984 v Minsku, během studia se přestěhoval do Ruska. Po ukončení filologie na Petrohradské státní univerzitě pracoval jako scénárista na Prvním kanálu státní televize, odkud brzy přešel do opoziční nezávislé internetové televize Dožd'.

Filipenko je autorem čtyř románů: *Bývalý syn* (Byvšij syn, 2014), *Záměry* (Zamysly, 2015), *Štvanice* (Travlja, 2016) a *Rudý kříž* (Krasnyj krest, 2017). Jeho knihy jsou dnes přeloženy do osmi evropských jazyků. V roce 2016 se stal finalistou knižní ceny *Ruskaja Premija*.

PORTUS
PISTO

Saša Filipenko

Rudý kříž

Z ruštiny přeložil Libor Dvořák

Pistorius & Olšanská
Příbram 2019

Tato kniha vyšla s laskavou pomocí Nadace Český literární fond.

N A D A C E

© 2017 by Saša Filipenko

Překlad © Libor Dvořák, 2019

ISBN 978-80-7579-079-8 (PDF)

ISBN 978-80-7579-032-3 (tištěná kniha)

—
Když bylo vše podepsáno, ta zvláštní ženská (zvláštní jako všechny realitní agentky) povídá:

„Gratuluju! A raduju se za vás! Jste nějak zaražený, a přitom nemáte proč! Z hlediska poměru cena–kvalita jsem vám sehnala to nejlepší, co se dalo!“

Agentka vytáhla z kabelky rtěnku, a aniž by věnovala sebevšichni větší pozornost teď již bývalé majitelce, sýtým basem pokračovala:

„Ta transakce byla oboustranně výhodná. Mimochodem – s kým se tu chystáte žít?“

„S dcerou,“ odpověděl jsem s pohledem upřeným na nedalekou mateřskou školu.

„A kolikpak jí je?“

„Tři měsíce.“

„No to je skvělé! Takže mladá rodina! Věřte mi, že mi ještě poděkujete...“

„A za co?“

„Jak za co?! Přece už jsem vám to všechno vykládala! Vy jste ale roztržitý... Na patře máte jednu jedinou sousedku! Což je navíc osamělá jedenadevadesátiletá stařenka s Alzheimerem! Tomu říkám jackpot! Spřátelíte se s ní a její byt si pak přepíšete na sebe.“

„Díky,“ odpověděl jsem, ale ani jsem na ni nepohlédl.

Byt je prázdný – nikde jediná židle, postel či stůl. Rozbaluju tašku. Původní majitelka zatím ne a ne odejít. Ta žena stojí u okna, vybavuje si pořád dokola různé vzpomínky a dlaněmi přejíždí po krabatém laku na parapetu, jako by ho chtěla vyžehlit. Zbytečná starost – stejně tady všechno vyměním.

„Dneska tu zůstanete sám?“

„Ano.“

„A kde budete vlastně spát?“

„Mám s sebou spacák a varnou konvici...“

„Jestli chcete, můžete nocovat u mě.“

„Děkuju, ale to ne.“

Kapitulovala, přece jen jsem pro ni příliš mladý. Posléze agentka uchopila bývalou majitelku za loket a z bytu konečně obě odešly. Jakmile jsem zůstal sám, posadil jsem se na podlahu.

A je po všem, napadlo mě, opona spadla. Život skončil, život znovu začíná. Jsem na transcendentní nule. Ve třiceti je ze mě člověk s osudem roztrženým na dva kusy. A je mi doporučováno, abych to zkusil ještě jednou. Nemám nejmenší představu, co na to namítnout: sebevražda není nic pro mě a navíc mám teď dceru.

O čem jsem toho večera přemýšlel, si vybavím jen těžko. V hlavě mlha, ve snopku světla svůj vlastní valčík tančí prach. Jinak tu není naprosto nic. Čekal mě hodinový odpočinek před dalším pokusem nějak žít. První příběh skončil, druhý co nevidět začne. Zatím je to taková propast s visutým mostem v lidské podobě. Pokud se chcete dostat na druhou stranu, musíte se nad propast zavěsit sami. Štěstí má vždycky minulost, říkává s oblibou moje maminka, a pro každé neštěstí se zase nevyhnutelně najde nějaká ta budoucnost.

Připadám si jako ztroskotanec, jehož vlny vyhodily na břeh a on se teď pokouší neznámý ostrov prozkoumat. Město Minsk. Proč jsem sem vůbec přijel? Země je to sice bratrská, ale přece jen cizí. Rudý kostel, široká velkoměstská třída, jakýsi plešatější básník a rakvovitý Palác republiky. Desítky budov – a ani jediná vzpomínka. Neznámá okna a cizí tváře. Přísně vzato, co je tohle za zemi? Co vím o tomhle městě? Nic. Moje maminka tu má druhou rodinu.

Před vchodem se válí hromádka vyhozených knih. Pohlédl jsem na jednu z nich. Jakub Kolas: *Nová země*.

Když jsem vyšel do třetího patra, objevil jsem na venkovních dveřích rudý kříž. Sice malý, ale výrazný. Napadlo mě, že to bude nějaký vtípek realitní agentky. Věci jsem nechal u výtahu a hned se snažil kříž setřít, ale přesně v tom okamžiku se za mými zády ozval neznámý hlas:

„Co to děláte?“

„Utírám dveře,“ odpověděl jsem, aniž bych se otočil.

„A proč?“

„Protože mi tu nějaký kretén nakreslil kříž.“

„Ráda vás poznávám. Ten kretén, kterého jste právě zmínil, jsem já. Nedávno mi diagnostikovali Alzheimeru. Zatím to poznamenalo jen krátkodobou paměť. Chvillemi si nedokážu vybavit, co se dělo se mnou před pár minutami. Lékař mě však upozornil, že už docela brzy ztratím dar řeči. Začnu zapomínat slova. A pak přestanu být schopna i pohybu. Vábná perspektiva, není-liž pravda? Těmi kříži jsem si vyznačila cestu domů. Ostatně podle všeho už brzy nebudu vědět, co znamenají.“

„To je mi líto,“ snažil jsem se zareagovat co nejzdvořileji.

„Ale dejte pokoj! V mém případě to mohlo dopadnout jedi-
ně takhle.“

„Proč?“

„Protože bůh se mě bojí. Čeká ho až příliš mnoho nepříjemných otázek.“

Sousedka se opřela o hůl a ztěžka si povzddechla. Já nic. Pokud jsem v tu chvíli po něčem opravdu netoužil, tak to byly rozpravy o bohu. Popřál jsem stařence klidný spánek, chopil se igelitek s nákupem a chystal se vstoupit do svého bytu.

„To myslíte vážně? Vy se mi ani nepředstavíte?“

„Alexandr, jmenuju se Alexandr.“

„A odkdy máte ve zvyku rozmlouvat se ženami a přitom k nim být otočený zády?“

„Promiňte. Jmenuji se Saša a tady je moje tvář,“ odpověděl jsem jí s nuceným úsměvem.

„Jak se jmenuju já, vás nezajímá?“

Ne. Nezajímá. Co je tohle sakra za otravnou babu?! A co ode mě chce?

Musím se dostat domů. Zavřít oči a pak se konečně probudit. V předchozích třiceti letech tenhle princip fungoval sto procentně: Vše nejstrašnější a nejděsivější se se mnou dělo ve snu, nikdy ne ve skutečnosti. Byl jsem šťastný a neznal smutek, byl jsem veselý a neznal pohromu. Jedině že ty poslední měsíce byly až příliš těžké. Zatraceně, vždyť já si jen potřebuju pořádně odpočinout!

„Jmenuju se Taťána... Taťána... Taťána... panebože... jméno po otci jsem zapoměla... Ale ne, to byl jen žert! Jmenuju se Taťána Alexejevna. A ráda jsem se s vámi seznámila, vy špatně vychovaný mladý muži!“

„Tak to já s vámi ne.“

„Opravdu?“

„Ale co vás nemá – mně je prostě všechno jedno. Omlouvám se, měl jsem dneska těžký den...“

„Chápu! Všichni máme těžké dny. Těžké měsíce a taky těžké životy...“

„Jak rád vás poznávám, Taťano Alexejevno. A přeju vše dobré! Hodně štěstí, úspěchů a vůbec všechno nejlepší!“ spustil jsem sarkasticky.

„Víte, v mém případě to všechno teprve začíná...“

Hrome, tak tohle je tedy opravdu zhouba! Nejdřív agentka, a pak tahle babka... Já se s nikým vybavovat nechci a jsem si jistý, že sousedka si to uvědomuje. Navíc tuší, že využiju sebe-menšího zaváhání, a tak neumlká ani na okamžik.

„No ano, všechno to vezme poměrně rychlý konec... Tak za měsíc nebo za dva. Brzy ze mě stejně jako z lidského osudu nezbude nic. Jde jednoduše o to, že bůh zametá stopy.“

„To je mi moc líto,“ broukl jsem bez nadšení.

„No ano, to už jste říkal! Zapomínám rychle, ale tak rychle zase ne! Můžu se podívat, jak jste si to zařídil?“

„Pokud jde o nábytek, tak mám popravdě řečeno jen lednici a záchodovou mísu, tudíž není co ukazovat. Možná za týden za dva...“

„A nechcete se podívat, jak žiju já?“

„Řekl bych, že dneska už je asi dost pozdě...“

„Jen se nestyďte, Sašo, a pojdte dál!“

Že bych zářil štěstím, se říct nedalo, ale stařenčině prosbě jsem vyhověl. Dohadovat se s pomatenou je přece jen hloupé. Sousedka otevřela dveře a já se ocitl v jejím bytě.

Všechno to připomíná spíš ateliér. Všude plátna. Popravdě řečeno nic zvláštního. Takové obrazy jsem nikdy neměl rád. Donekonečna jen bledé tóny a bezvýchodnost na každém čtverečním centimetru. Lidé bez tváří a bezbarvá města. Ačkoli umění tedy věru moc nerozumím.

Uprostřed zdi v obývacím pokoji visí tmavošedý čtverec.

„Chystáte se na něco nového?“ ptám se, abych nějak vyplnil pauzu.

„Co přesně máte na mysli?“

„Mluvím o tom plátně na zdi.“

„Ne, to je hotové.“

„No vida! A co to má být?“

„Můj život.“

Ale kuš, no to jsou věci! Fanfáry smutku a patos tragédie. Stáří má sklon ke zveličování vlastních trampot. Můj život... Prosím podejte mi kapesník! Anebo ne, raději dva! Staří lidé mají pocit, že pohromy dopadají výhradně na ně. Div jsem nevyhrkl, že pokud jde o neštěstí, kdekoho trumfnu, ale zatím jsem se opanoval.

„Už jsem od leckoho slyšel, že Minsk je hodně šedivé město, ale takhle snad ne!“

„Na tom obraze Minsk skoro není.“

„Já bych řekl, že na tom obraze není vůbec nic.“

„Myslíte si, že se mýlím, když tvrdím, že je to můj život?“

„Já si nemyslím vůbec nic...“

„Asi vás napadlo: Tak si jdu domů, nikoho a ničeho si nevšímám – a najednou tumáš, narazím na potrhlou bábu, která se chystá zaskučet si o svém osudu.“

„A chystáte se?“

„Což znamená, že vás něco takového naprosto nezajímá?“

„No... upřímně řečeno nezajímá.“

„Vaše škoda. Chtěla jsem vám vyprávět neuvěřitelný příběh. On to vlastně ani není příběh, ale životopis bytostného strachu. Ráda bych vám vylíčila, jak hrůza, která člověka najednou zachvátí, dokáže změnit celý jeho život.“

„To vypadá velmi působivě, ale nemohli bychom to třeba nechat na jindy?“

„Takže nevěříte? Vaše věc... Víte, je to něco přes rok, bylo tenkrát jedenatřicátého prosince. Padal sníh a končilo dvacáté století. Končilo bez přehánění doopravdy. Orloj se chystal odbít dvanáctou a prezident sousedního státu, nacpaný prášky, se chystal národu oznámit, že je unavený. V kuchyni běžela televize a v troubě se jako obvykle něco připalovalo. Na nic zvláštního jsem se nepřipravovala – no dobře, tak přijde nový rok, to už jsem v životě zažila kolikrát! Zavolá mi Jadwiga, jinak nemá kdo. Posedím si s pirohem a přečtu si Ogoňok. Nový rok oslavím nejdřív podle moskevského a pak podle minského času. Zkrátka a dobře jsem od konce století neočekávala naprosto nic, jenže najednou u venkovních dveří někdo zazvonil. Asi sousedi, napadlo mě. Před vámi tu žila jedna výborná a příjemná ženská, pravá dcera komunisty. Její otec byl takový partajní poskok, ale ji to nijak nepoznamenalo – stala se z ní ztělesněná skromnost a slušnost. Věčně si mě prohlížela štěněcíma očima, jako by se omlouvala. Nejdřív mě napadlo, že si chce půjčit sůl nebo něco takového, jenže to ne! On zničehonic přišel pošťák! Opravdový pošťák! Na Silvestra! A nesl poštu! Nesl dopis, na který jsem čekala celou druhou půlku života...“

Ta druhá polovina života mě dostala. Poprvé za celý večer jsem se opravdu ocitl v téhle místnosti. Až do tohoto okamžiku jsem svou přítomnost jen markýroval, zatímco teď jsem skutečně začal naslouchat.

„Dívala jsem se na stůl. Ležela tam obálka, docela obyčejná obálka. Člověk na ni čekal půl století, a najednou se ji bál otevřít. Ničeho v životě jsem se nebála víc než té obálky. Pak jsem se nakonec nadechla a roztrhla ji. Bylo to ono! Rozplakala jsem se. Otřela jsem si oči hřbetem ruky a popotáhla. Papíru v obálce jsem se ani nedotkla, ale zavolala jsem Jadwize:

„Tak to přišlo! Žije!“

„Děláš si legraci?!“

„Nedělám!“
„Jak je to daleko?“
„Tak dvě stě kilometrů od Permi.“
„Jedu s tebou!“
„Výborně!“

Zavolala jsem na aerolinky. Seděla tam nějaká veselá slečna, která mi nejdřív popřála pěkné svátky.

„Místa do Moskvy na desátou večerní ještě máme. Stihnete to?“

„Pokud neumřu, tak ano.“

Když dorazila Jadwiga, daly jsme si čaj a pak zavolaly na taxislužbu. Operátorka řekla, že máme štěstí – na Silvestra lidi pořád někam jezdí. „Ukaž mi to!“ požádala mě kamarádka a já jí dopis podala.

Zamkla jsem byt a sjely jsme dolů. Taxikář stál vedle auta. Otevřel nám kufr, ale s taškami nepomohl: „Jsem šofér, ne nosič,“ vysvětlil.

Přijely jsme na letiště a našly pokladnu. Celé uštvané, sotva jsme dechu popadaly. „Žádný strach,“ uklidňovala nás slečna v okénku, „máte plno času! A až doletíte do Moskvy, budete čekat ještě několik hodin...“

„Kdys letěla naposledy?“ zeptala jsem se Jadwigy.

„Nikdy,“ odpověděla přítelkyně.

To jsou mi věci – blíží se Nový rok a dvě staré báby letí bůhvíkam...

Do Moskvy se nám letělo dobře, ale následující let byl o hodně horší. Letadlo se třásl, jako by do něj pámbu kopal. Napoprvé jsme přistát nedokázali a piloti to museli zkusit ještě jednou. Lidi se chovali divně, vzpomínám si, že někdo dokonce křičel. A jeden chlápek přede mnou vyl doslova jako pes. Což

mu ostatně nevyčítám – strach je věc hodně komplikovaná. A věřte mi, že vím, o čem mluvím.

Když jsme si ve výdeji zavazadel vyzvedly své tašky, přišel k nám nějaký tlustoch a ptá se:

„Kam potřebujete?“

„Sem,“ povídám a podala jsem mu obálku.

„No tak to nejní zrovna blízko – tak tři čtyři hodiny cesty. Ale máte kliku, tam žije můj tatík.“

„Nám by stačilo, kdybyste nás hodil na autobus.“

„Jakejpak autobus! Na Novej rok...?!“

Ráno jsme přijeli do malého městečka. Všude tma jak v pytli, na zasněženém náměstí mrzne bezruký vůdce. Zeptala jsem se, proč má ten Stalin tak malou hlavu.

„No... Tu starou mu někdo urazil. Tak na kraji vobjednali novou, ale tam ňák popletli velikosti. Na jinou ale tady stejně nejsou prachy, a dokud' tuhle zase někdo neulomí, tak nám novou stejně neuplácaj. Kde chcete bydlet?“

„To nevíme,“ odpověděla jsem.

„Jesli se nebojíte, můžete se klidně ubytovat u mýho starýho fotra. Je to vlastně docela dobrej chlap. Tadyk nakonec i seděl. Když ho pustili, nevěděl, kam se vrátit, tak tu zůstal a začal dělat bachaře. No a já se tadyk taky narodil, teda už za ostnatým drátem. Matku jsme pochovali před třema rokama. Já se teda už dávno přestěhoval do města, ale koho tadyk máte vy?“

„Muže,“ odpověděla jsem.“

Sousedka zmlkla. Několik vteřin mlčela a mě mimoděk napadlo, že jsem se stal svědkem další okamžité ztráty paměti, ale ona zničehonic ožila a dodala:

„Narodila jsem se v Londýně, roku devatenáct set deset...“

Alexej Alexejevič Bělýj byl člověk dobrotivý a zbožný. S matkou Taťány Alexejevny se seznámil roku 1909 v Paříži během Ruských sezón. Ta matka se jmenovala Ljubov Nikolajevna Krasnovová, byla to baletka a zemřela při porodu. Výchově jejího dítěte se věnovaly dvě ženy – Francouzka, která jí do hlavy vtlokala slovo boží, a Angličanka, co bděla nad dívčíným správným držením těla.

Ženina smrt život Alexeje Bělého zásadně proměnila. Kdysi věčně jásavý a k tomu důvěřivý muž během jediného dne skoncoval s církví a celý zbytek života zasvětil boji s nevzdělaností – alespoň on sám ten pocit rozhodně měl...

Podle sousedky byl Bělýj neurotik, jehož doslova každá maličkost vyváděla z míry. Když mu ráno kdosi naprosto neznámý popřál pěkný den, tatíček se okamžitě rozplynul ve šťastném úsměvu a dlouhé hodiny rozjímal o nadoblačných výšinách, jichž se dobrala britská společnost. Naopak ale stačilo, aby se k němu někdo zachoval hrubě, Taťanin otec se posadil ke krbu a hřímal o nedokonalosti tohoto světa. Během dcerčiny výuky Alexej Alexejevič často zašel do dětského pokoje, rozvalil se v křesle a co chvíli guvernanky přerušoval:

„Žádný bůh každopádně neexistuje! Naše milá stará dáma příliš dlouho žila v předpotopním Rusku, které se dopracovalo nanejvýš toho, aby přehodnotilo minimální počet prstů, jímž lze vzývat duchy. Bůh není, dítě moje, stejně jako není ani duše! Lidé jsou živočišný druh, a to přesně stejný jako dejme tomu psi nebo koně. Ano, panuje názor, že my jsme dokonalejší... Budiž. To v jistém smyslu platí – naučili jsme se stavět mosty, parníky a omnibusy, ale tím naše úspěchy končí. Duše, o níž tak ráda přemítá naše dojemná chůva, není nic jiného než past naší mysli, takový šikovní sklopec – ale víc nic. Neexistuje žádné království nebeské ani život po smrti, protože kromě naší schopnosti myslet tu není nic. Hlava přitom není naší zbraní,

ale naším hlavním problémem. Pokud předpokládáme, že jsme s to něco pochopit, tak se fatálně mýlíme. Dopustím se malé parafráze Descarta: Mýlím se, tedy jsem. Tvá matka zemřela v den tvého narození a už nikdy a nikde se neobjeví. Neexistuje ani vzkříšení, ani žádný jiný podobný nesmysl. Světem vládne jen kacírství a lež. Musíme sami sebe vnímat jako normální živočišný druh, který tu kdysi nebyl a jednou tu zase nebude. Náš mozek nás neustále klame – každou vteřinu. Nabízí nám naději, ale to je vyložený výsměch. Přísně vzato je právě sebeklam náš hlavní distinktivní rys, má drahá.“

Roku 1919 se Alexej Alexejevič Bělyj rozhodl vyrazit do Ruska. Vstoupil do pokoje a nadšeně prohlásil: „Odjíždíme! Tady v Londýně žijí jen vyložené staří lidé! Nový člověk, jímž se já už nestanu, ale v jakého bezesporu vyrostěš ty, má drahá, se vyskytuje jedině v Rusku.“

Když halasně zformuloval tento dosti zvláštní soud, usrkl whisky a odešel. V otázce stěhování tak bylo definitivně rozhodnuto.

Na pijana to byl člověk nanejvýš činorodý. Své plány vždy realizoval a vyřešil jakýkoli úkol. Při návratu do Ruska úmyslně nepracoval s výrazem „návrat“. Otec Taťány Alexejevny trval na tom, že odjíždějí do naprosto nové země, která v dějinách světa nemá analogii. Inu – v jistém smyslu měl nakonec pravdu.

„Řekla bych, že to byla první vzpoura, kterou jsem zažívala na vlastní kůži – naše skvělé guvernanky cestu do Ruska rezolutně odmítly.

„Vy jste ale trumberky!“ pronášel s úsměvem otec. „Cožpak nechápete, že teď je to vaše země?! Cožpak vy nevidíte, že v Rusku nedošlo ke změně moci, ale k revoluci ducha? Jak Petrohrad, tak Moskva se staly místem pro prostého člověka! Vše se tam nyní soustřeďuje výlučně na zlepšení života druhu, k němuž patříte i vy – člověka obyčejného!“

Člověk obyčejný... To tatínek opakoval často – člověk obyčejný! Věru nesrozumitelné sousloví, co vy na to? Člověk obyčejný... Ale co je zač? Je to příživník, dopouštějící se ohavností, anebo bezejmenný hrdina, konající velké skutky? Člověk obyčejný... Kolik já takových v životě potkala! Osud mi nabídl několik set variant, ale vyčerpávající odpověď stejně neposkytl. Nejednou jsem dospívala k dojmu, že člověk obyčejný rovná se člověk špatný, protože tu a tam jsem se ocitala ve společnosti výlučně takovýchto jedinců. Normou chování těchto tvorů byla nízkost, ale stačilo, abych se v tomto omylu utvrdila – a rázem tu byli lidé docela jiní, lidé výluční a čistí. Asi nejpřesnější odpovědí by se mohl stát výrok, že člověk obyčejný je člověk doslova každý, ale časem jsem se zřekla i této představy, protože osud mi do cesty přivedl několik lidí vskutku neobyčejných... Ostatně... Ostatně tohle všechno jsou jen bláboly! Moc se omlouvám, Sašo, ale to jsem odbočila. Copak jsem vám to před chvílíčkou vykládala? Aha, už vím – o chůvách. Mé vychovatelky zkrátka možná chápaly, že Moskva se najednou stala výskytštěm člověka obyčejného, ale odjet právě tam se rozhodně nechystaly. Když ztratily i poslední naději, nasadily poslední a podle jejich názoru nejspolehlivější argument:

„Copak my, Alexeji Alexejeviči, na nás nesejde, ale myslete na Táněčku! To jí chcete úplně zničit život? Copak jste neslyšel o hrůzách, co se v Rusku odehrávají? Nebylo by lepší, abyste tam zajel sám, a když se ukáže, že je všechno tak, jak líčíte, my s Táněčkou bychom za vámi přijely dejme tomu o rok později?“

„Ne!“ opáčil přísně otec. „Pojedem co nejdřív!““

Stěhování proběhlo počátkem roku 1920. Zatímco zdravě uvažující lidé ze země prchali, rodina Bělých mířila opačným směrem, vichrům vstříc, do epicentra dějin. Nové a zásadně jiné lidi ani nezahlédli, zato hned první den potkali tři vojenské orchestry.

„Z čeho se ti pochoduující tak radují?“ podivovaly se chůvy. „Vždyť nemají ani vodu, ani plyn, ani elektřinu! Všechno, čím se mohu pochlubit, jsou erární nátrubky, ke kterým jim přimrzají rty!“

„Jen počkejte, děvenky moje“ odpovídal jim nadšeně otec. „Ještě uvidíme, co budete říkat za rok!“

„Ale vy jste sliboval, že jedeme do země, kde je prostý člověk šťastný – a zatím tu slyšíme jen o vzpourách!“

„Řekl jsem přece za rok, vy husy!“

V Moskvě zuřil hlad. Jak se ale zdá, otce Taťány Alexejevny to z míry ani v nejmenším nevyvádělo. Rodině neustále pomáhali jacísi lidé. Jejich jména Alexej nikdy nevyšlovlil a označoval je výhradně přezdívkami. Jeho dcera si zapamatovala dvě – Dědek a Lukič. Čím přesně se její otec zabýval, vůbec nechápala, ale jeho časté služební cesty do Evropy se soudě podle všeho staly významnou státní záležitostí.

Když chůvy večer uložily Táněčku do postele, tiše si špitally v sousední místnosti.

„Proboha, copak ten Alexej Alexejevič nic nevidí? Copak nechápe, že tyhle lidi ani nenapraví, ani nespasí? Pořád jen mluví o novém člověku, jenže si bohužel neuvědomuje, že přesně tenhle člověk se rodí z mrtvé země! Tihle rudí samozřejmě moc neudrží! Jsem si jistá, že desítky let se tu bude odehrávat čertvíco!“

„No nevím, nevím...“ odpovídala Angličance Francouzka. „Mně už to nepřipadá hloupé. Vypadá to, že Alexej Alexejevič

je opravdu prozíravější než my. Carskou rodinu popravili, takže země už nikdy nebude jako dřív. Já myslím, že rudí neodejdou. Je těžké uvěřit, že Kolčak byl před pár lety v Londýně u nás na návštěvě, a teď ho tu oddělají jako prašivého psa...“

„A ještě složitější je pochopit, že Alexej Alexejevič se ocitl po boku těchto lidí... Achbože, jen aby to neskončilo nějakým neštěstím...“

Táně se na rozdíl od guvernantek v Moskvě okamžitě zalíbilo. Stejně jako Alenka v říši divů, také ona se pohroužila do pohádkového snu.

„Provincie lidstva...“ poznamenávala jedovatě Francouzská.

„Předměstí zdravého rozumu...“

„Stát, který nikdo nebiřmoval...“

Zatímco se její opatrovnice předháněly v ostrovtipu, dívka se zájmem zkoumala Moskvu. Všude jídelny. Minerálky boržomi, rychlá občerstvení a pitná voda. Všude lidská ptáčata. Velkohubí soudruzi tloukli do bubnů a mávali rudými prapory. Guvernantky si zacpávaly uši, kdežto malá Táňa vždy ztuhla na místě a snažila se přečíst slova, napsaná bílými písmeny: „Jsme hrdí na spuštění velkostroje.“ To je panečku něco! Táňa na ty chlapce zírala a tolik si přála svírat v ruce žerď obrovitého nachového praporu. Jak by se ale taky dítěti nelíbilo v zemi usilovně budovaného infantilismu!

Každý den chodily k novinovému stánku. Zatímco sovětští muži tu stáli frontu na *Pravdu*, chůvy si braly *Cirkus*, *Nového diváka*, *Pionýra* a *Jiskru*. Po skončení každého rituálu se i s tou horou makulatury odebíraly na procházku. A všechno to přitom bylo tak strhující! Táňa každou chvíli ztuhla na místě, aby si přečetla nějaké nové slovo.

„Co je to Pro-let-kult?“

„Na tom nesejde!“ vrčely na ni unisono obě stařeny.

„Dali mě na čtyřku, což byla experimentální škola estetické výchovy. Polointernátní. Celý den jsme měli co dělat – ráno všeobecně vzdělávací předměty, odpoledne kreslení, rytmika a modelování. Otec byl spokojený a guvernanky řekla bych taky. Jednou večer, když se mě kdosi z tatínkových přátel ptal, kam chodím do školy, tak jsem hrdě odpověděla, že je to škola pro děti nadaných rodičů. Sice jsem se přeřekla, ale dosti přesně. Ono to tak vlastně bylo. Jen tak někoho tam nebrali. Učili se tam dědici nové elity. Už ze jmen našich rodičů padali občané nové země do mdlob, ale co my s tím?! Děti jsou děti...“

Zatímco Táňa kreslila čtverce, její otec Alexej Alexejevič Bělyj se prakticky nehnul z Evropy. Ve čtyřiaadvacátém roce byl znovu nucen se přestěhovat, v tomto případě do Švýcarska. Bělyj křižoval mezi Curychem a Berlínem a o Táňu se sice starala dvojice nových vychovatelů, ale přesto byla víceméně odkázána sama na sebe. Bern, Lausanne, Curych. Hrady a zámky, hory, města. Společně se svými novými patrony cestovala po Švýcarsku a zaboha ji nenapadlo, že jednou se zase vrátí do Moskvy.

Jaro 1929 Táňa trávila sama. Tatínek pobýval převážně v Curychu, kdežto ona prakticky nevytáhla paty z italského kantonu Tizzino. Bellinzona, Locarno, Chiasso. S sebou vždy měla jen papír a křídly a málem každý den mohla malovat vždy nové městečko. Jednou – dnes má neznámo proč za to, že to bylo v neděli – Taťána zajela do malého italského městečka Porlezza, přímo na italsko-švýcarské hranici. Nějakých deset kamených domů a půldruha kostela. A všechno, jak má být – víno, platany a kostelní vyzvánění. Kreslila na nábřeží... a vtom k ní přistoupil hezký mladík. Vysoký, snědý a černovlasý. Nabídl jí, že by se mohli projít, a Taťána Alexejevna si pomyslela: No a proč ne?! Následovaly nenucené vtípky, historie městečka a debata o novém člověku: takové víceméně bezobsažné, ale milé tlachání. Vykládala mu o Rusku, kdežto on se jí přiznal,

že v životě nebyl ani v Milánu. Proklábosili takhle celý den, a když Taťána pochopila, že parník do Lugana je pryč, rozhodla se, že se ubytuje v malém hotýlku na uzoučké via San Michele.

Ráno ji čekala snídaně, káva a neuvěřitelné houstičky, za které by člověk dáblu duši dal. Díval se jí přímo do očí a ona pohledem stydlivě uhýbala. V místní hospůdce si řekli o starý chléb a vydali se krmit labutě, které vylezly z vody na travičku. Dívala se na jezero a snažila se vtisknout si ho do paměti na celý zbytek života; najednou měla pocit, že nic krásnějšího už nepříjde. Večer, když po tmavém nebi zakroužili netopýři, se ani nepolekala – tak neuvěřitelný klid tu byl.

Uplynulo několik dní. Zamilovaní stoupali do hor a rybařili, skákali ze skal do vody a líbali se. Taťána pochopila, že Ital se stane prvním mužem jejího života, jenže právě večer, kdy to čekala, se stalo něco strašného – Taťána Alexejevna Bělá kýchla...

„Do písku přímo pod naše nohy dopadl hlen. Rusky řečeno ze mě vyletěla obrovská zelená nudle. Jak já se styděla! Chtělo se mi utéct, ale samou hanbou jsem tam trčela jako zkamenělá. Umíte si představit něco příšernějšího?! Jen si to uvědomte: Po uši zamilovaná dívka, a najednou báb, nudle z nosu!“

Romeo se snažil vypadat jako gentleman, na hlen šlápl a snažil se ho zadupat do písku, jenže to bylo ještě horší – nudle zůstala na zemi a navíc se ocitla i na jeho podrážce. Romeo se pousmál a pokusil se zažertovat. Zeptal se jí, jak se tohle řekne rusky, jenže Taťána se bezútešně rozvzlykala. Takhle nebrečela ještě nikdy v životě. Romeo se rozhodl ji obejmout, ale dívka ho odstrčila a rozběhla se k hotýlku.

Několik dní Taťána Alexejevna ve svém hotelovém pokojíku proplakala. Romeo stál pod balkonem, ale Julie nechala okénice zavřené. Měla totiž rýmu, na krku nesmazatelnou ostudu a k tomu devětatřicetistupňovou horečku. Pak přišel doktor, pohlédl na prášky ve svém elegantním koženém kufříku a nešťastná dívka si pomyslela, že nejlepší by bylo spolykat je

všechny najednou. Hned po doktorovi zaklepal na dveře recepční. Ten cizí, ale velmi soucitný Ital ji začal prosit, aby zoufalého Romea přece jen pustila dál. Do sousedního pokoje se nastěhovala ruská rodina. Byli to bělogvardějští emigranti, kteří dlouhé hodiny probírali roli velké ruské literatury. Na Švýcarsko jim už došly peníze, a tak jim nezbývalo, než o poslání ruského literárního života planě rokovat v malém italském Zapadákově. Taťána Alexejevna seděla s uchem přitisknutým k tenké stěně, utírala si usoplený nos a přitom naslouchala tomu, že úkol ruských spisovatelů spočívá (především!) v tom, aby demonstrovali možnosti a mnohotvárnost svého velkého jazyka. Před jejíma očima plul Romeo, rozmazávající nudli v písku, a mezitím žena za přepážkou dál hřímala, že povinností spisovatele je držet se tradice a promlouvat silným, zvučným hlasem: „Velké knihy už u nás nevznikají!“ konstatovala dáma za stěnou. „Všechny romány vyjma toho tatínkova jsou bezbarvé a beznadějně primitivní. Žijeme v přímo fantasticky neúrodné době! V posledních letech jsme se dočkali (a znovu opakují: kromě tatínkovy knihy) snad jednoho dvou dobrých textů, dva tři jsou slušné a možná pět ucházejících.“

Romeo roztíral nudli do písku a ruská literatura vadla. Romeo zašlapával hleny do italské půdy – a velká ruská literatura slábla. Romeo šoupal jako tanečník nohou sem a tam – a Táňa chápala, že je nešťastná a zamilovaná.

„V noci před odjezdem vlezl můj milovaný do pokoje oknem. Zařvala jsem tak příšerně, že dokázal jen hodit na podlahu dopis a zase vyskočit ven... Z těch pár řádek plynulo, že na mě bude čekat celý život, a to nikoli ve Veroně, ale tady, v malém italském městečku Porlezza na březích Luganského jezera. No nic, uvidíme, pomyslela jsem si.“

„Ale uzdravila jste se, nebo ne?“

„Cože?“

„No jestli jste se uzdravila... Zbavila jste se těch nudlí?“

„Ach tak... Ne, nezbavila. Musela jsem odjet, i když jsem pořád ještě byla nemocná. Tatínek pro mě poslal asistenta a od toho jsem se cestou do Curychu dověděla, že je nemocný. Prý že stav není kritický, ale doktoři doporučují, aby se pro každý případ vrátil do Moskvy.

„Pro jaký každý případ?“ zeptala jsem se.

„Však uvidíte,“ zněla odpověď.“

Táčin otec umíral. Byl to zápal plic, který se změnil v rodinnou tragédii. Nikdo to sice nahlas nevyřkl, ale všichni chápali, že do Moskvy jedou Alexeje Alexejeviče pochovat. Několik týdnů před smrtí ještě stihl díky známostem dostat dceru na univerzitu. Takhle tedy na podzim roku 1929 vypadal její druhý a osudový návrat do Moskvy.

Na konci prvního ročníku k Tatáně Alexejevně zničehonic přistoupil muž bez tváře. Odvedl ji stranou a zeptal se:

„Kolika jazyky se domluvíte?“

„A co jste zač?“

„Odpovězte!“

„Francouzsky, italsky, anglicky, německy a rusky.“

„A všemi těmi řečmi mluvíte bez přízvuku?“

„Jedině sovětsky,“ ušklíbala se poťouchle.

„Ten cizí chlap mě uchopil za loket a vysvětlil mi, že se nemám čeho bát. Že zaprvé můj otec byl člověk naprosto spolehlivý a zadruhé že se mi tak naskýtá možnost posloužit věci Velkého Října.“

Tatána Alexejevna se nebála – přinejmenším tenkrát. Podobným věcem skoro nerozuměla, takže když ji ten chlap začal verbovat, rozhodně zůstala naprosto klidná.

„Na ten váš deštivý říjen si makejte sám!“ zasupěla jsem a vytrhla se z jeho ruky. Shovívavě se pousmál a vykročil chodbou za mnou. Za několik minut mi ten chlap od orgánů navrhl, abych absolvovala kurzy těsnopisu a psaní na stroji. Tak to mi tedy připadalo zajímavé!

„Ale proč?“ zeptala jsem se. A on mi to vysvětlil. Jeho argumenty působily přesvědčivě, a tak jsem souhlasila. Takhle jsem se rok po návratu do Moskvy najednou stala písarkou na NKID.“

„Co je to NKID?“

„Lidový komisariát zahraničních věcí, dnešní ministerstvo zahraničí. Podivuhodné místo! Ze začátku se mi to snad dokonce líbilo. Byl to úplně jiný svět, který s tím, co jsem viděla všude jinde, neměl nic společného. Do Evropy už jsem odcestovat nemohla, zato domů jsem to najednou měla o dost blíž.“

Časem si získala plnou důvěru. Jejíma rukama denně procházely desítky dokumentů – šifry, udání i žádosti zahraničních

občanů. Nebo třeba dopisy komunistů z ciziny, různé překlady a provolání. S oblibou opakovala, že v její kanceláři panuje věčný podzim, protože na její psací stůl neustále dopadalo papírové listí.

„Najednou jsem získala i přítele! No ano, opravdového přítele! Pašku Azarova. Byl mladý, jen o rok mladší než já, a k tomu vzdělaný a veselý. Stejně jako já se narodil v zahraničí, i když ne v Londýně, ale v Janově. Jednou Paška poznamenal, že máme vlastně hodně společného, protože právě Janované darovali Angličanům prapor s rudým křížem. Oba jsme byli podstatně mladší než ostatní spolupracovníci a navíc jsme se mohli pochlubit podobnými vzpomínkami: Milano, Verona, Gardské jezero. V našem společném archivu paměti byla uložena opravdu podivuhodná místa. Já pracovala s dokumenty, kdežto Paša působil jako asistent lidového komisaře. Líbil se mi, ale jasně jsem chápala, že spolu nic mít nemůžem – kamarádili jsme spolu jako dva kluci.“

Lidový komisariát v té době sídlil na Kuzněckém mostě. Během polední pauzy oba přátelé často seděli v malém parčíku naproti. Kolem kroužily anglické autobusy Leyland a Taťána Alexejevna se chvílemi cítila, jako by se vrátila do Londýna.

„Dokonce jsme spolu hráli takovou hru – zamhouřili jsme oči a jeden druhého zvali do svých rodišť. Azarov mě vodil po Janově, a já se s ním procházela po Tight Street, kde kdysi bydleli Mark Twain či Oscar Wilde, po Tight Street, kde jsem kdysi měla domov.“

Sousedka znovu zopakovala slovo „domov“, což mě inspirovalo k úvahám. Je to až k neuvěření, jak důvěrně známé, až otřepané pojmy mohou zničehonic získat zcela nový význam. Když od této chvíle tohle slovo kdykoli pronesu, bude pro mě znamenat nové místo a jiné město. Domov původní a domov, který se teprve rodí. Při pohledu na igelitky s nákupem jsem si

letmo pomyslel, že musím zavolat mamince a zeptat se, jak se vede dceři.

„Už dvakrát jste se podíval na hodinky, Sašo. To vás to opravdu tak hrozně nebaví?“

„Ale ne, to ne! Naopak bych řekl, že je to zajímavé... Spíš je to tak, že právě neprožívám nejveselejší časy. Stěhování, jiná země... Připadám si trochu vykořeněný.“

„A proč jste se sem přestěhoval?“

„Říkal jsem si, že pro dceru to tak bude lepší.“

„Je hezká?“

„To nevím, zatím je dost těžké to posoudit.“

„Já byla odjakživa ošklivé dítě. Jiní se často promění – v osmi vypadají jako čertíci, ale už v deseti to najednou docela jde, ale to není můj případ. Podobně jako u Sovětského svazu byla moje šerednost jevem stabilním. Když mi bylo nějakých dvanáct, můj tatínek najednou prohodil: Nic si z toho nedělej, zato jsi chytrá!

Muži jsou opravdu tvorové bezcitní! Kéž by si jednou někdo dal tu práci vysvětlit jim, že jedna takováhle věta může člověka traumatizovat na celý život! Ve mně právě tohle donekonečna vyvolávalo ostych vůči sobě samé. Což mého otce zajímalo jen sotva – on budoval nový, dokonalý svět. No a zatímco on se snažil navázat styky se Západem, já se svých vychovatelek ptala, proč mě nemá rád. Ty staré tetičky neřekly nic, jen mě hladily po hlavě. Až v Moskvě, těsně před smrtí, se k téhle debatě vrátil:

„Náhodou jsi moc hezká! Jen se musí najít člověk, který by uměl tvou krásu pochopit.“

Tím to klidně mohl uzavřít, ale neznámo proč pokračoval:

„Jsi něco jako konstruktivistická budova!“

Chápete to? Přesně takhle to řekl:

„Jsi opravdu jako konstruktivistický dům, rozmilá moje: Dnes tvou krásu ještě všichni nechápou, ale věř mi, že za pár let začneš budit nadšení!“